
ZPRAVODAJ
TECHNICKÉHO
MUZEA V BRNĚ

1-2

1977

R 2004

Technické muzeum v Brně	
Knihovna	
A 6042	4470P
signature	str. čs.

135

Technické muzeum v Brně
Knihovna
VYŘAZENO

Pro muzejní pracovníky, odborný aktiv a spolupracující instituce vydává Technické muzeum v Brně.
Zpravodaj neprošel jazykovou ani stylistickou úpravou.

ZPRAVODAJ TM v Brně vychází čtvrtletně (v roce 1977 vyjdou z technických důvodů dvě dvojčísla). Zodpovědný redaktor Ing. Vladimír Herka. Náklad 250 výtisků.

Povoleno NVmB, č. 292.

Pouze pro vnitřní potřebu - zdarma

TECHNICKÉ PAMÁTKY

Otevření větrného mlýna v Kuželově

Zděný větrný mlýn v Kuželově z roku 1842 byl po pěti letech rekonstrukčních a restaurátorských prací 28. května 1977 slavnostně otevřen a zpřístupněn jako technická památka veřejnosti. Slavnostního otevření se zúčastnilo několik set občanů z Kuželova, Hrubé Vrbky, blízkého i vzdáleného okolí a četní oficiální hosté v čele s náměstkem ministra kultury ČSR dr. Josefem Švagerou. Ke slavnostní pohodě přispěla vedle slunečného počasí hornácká muzika z Veselí nad Moravou a místní mužský lidový sbor vedený ředitelem ZDŠ v Hrubé Vrbce F. Okénkou, který též celý pořad uváděl.

Po uvítání hostí a doznění lidových písní s mlynářskou tematikou se ujal slova ředitel Technického muzea v Brně ing. Miroslav Berka, který mj. řekl: "Větrný mlýn v Kuželově, který je významnou lokalitou mezi téměř sedmi sty větrnými mlýny, historicky doloženými na území obou moravských krajů, se zachoval v poměrně dobrém technickém stavu až do dnešní doby. Jeho ekologické začlenění do krajiny ve folkloristicky bohatém Hornácku, původní strojní zařízení spolu se stavebním tělesem z roku 1842 a zachovaný přílehlý hospodářský a obytný areál činí z mlýna historicky vzácný dokument technického vývoje a proto bylo nutné v zájmu kulturních potřeb naší společnosti zachránit jej jako ojedinělou technickou památku a současně ji začlenit do naší socialistické současnosti. Skutečnost, že mlýn byl uveden do chodu, do funkčně schopného stavu, kdy celé jeho složení spolu se všemi pomocnými mechanismy plní své původní funkce, neobyčejně zvyšuje informační, dokumentační a sdělovací hodnoty tohoto zařízení a činí z něho jedinečnou památku výroby, vědy a techniky, která svým význa-

mem daleko překračuje rámec obce, okresu i kraje a stává se bez nádsázky technickým dokumentem celostátní důležitosti. Expozice hornáckého obydlí i malovýrobního hospodaření, které jsou umístěny uvnitř mlýnského stavení, doplňují celkový obraz mlýna jako dokumentu dnes už zaniklé výrobní techniky a mlynářské technologie a vahou své reality přesvědčivě vypovídají o tvrdém životě zdejších lidí v minulosti a jejich namáhavém zápase s přírodou při zajišťování obživy. Napomáhají tak účinně ke správnému zasazení větrného mlýna do celkového společenskohistorického kontextu.

Uskutečnit renovaci kuželovského větrného mlýna a společensky aktivovat celý mlýnský areál bylo možné jedině díky nevšednímu pochopení a obětavé práci celé řady občanů z Kuželova, Hrubé Vrbky a Malé Vrbky, kteří pro jeho zachranu vykonali neocenitelně mnoho. Je až symbolické, že tento větrný mlýn, který po dobu sta let pomáhal zajišťovat obživu obyvatel především z Kuželova, Hrubé Vrbky a Malé Vrbky, byl zachráněn občany právě uvedených obcí, potomky těch, s jejichž skromnou obživou v minulosti byl mlýn bytostně spjat. Je to příkladné prolnutí současnosti s plody práce minulých generací, je to konkrétní příklad toho, jak naše socialistická společnost přistupuje ke kulturnímu odkazu našich předchůdců, k technickým dílům, spojeným s životem, prací a výrobou pracujícího lidu, který stejně jako dnes i v minulosti byl tvůrcem všech materiálních i duševních hodnot a nositelem pokroku ve společnosti."

Náměstek ministra kultury ČSR dr. Josef Švagera ve svém vystoupení, které následovalo, ocenil práci Technického muzea v Brně, místních složek, občanů a dalších institucí, které se podílely na záchraně kuželovského mlýna a upozornil též na rozdíl mezi někdejší a dnešním Slováckem, které je výmluvným dokladem socialistických přeměn, kterých bylo pod vedením KSČ i v tomto kraji dosaženo. Bylo by dobré, pokračoval, aby kontrast mezi technikou, způsobem hospodaření i života našich předků a dnešní socia-

listickou realitou byl zdrojem ideového poučení všem návštěvníkům této technické památky. Chtěli bychom, aby větrný mlýn v Kuželově s celým svým přílehlým areálem se stal stálým dokladem významné periody vývoje techniky ve společenském životě a inspirujícím svědectvím nekonečného lidského úsilí vymanit se prostřednictvím technických systémů ze závislosti na přírodě.

Nakonec symbolicky odemkl dveře větrného mlýna a odevzdal větrný mlýn v Kuželově jako technickou památku do služeb naší socialistické kultury.

Po prohlídce mlýna a expozic v mlynářském stavení vyjádřili mnozí účastníci slavnostního otevření své dojmy zápisem do pamětní knihy Technického muzea v Brně. Vyjímáme některé z nich:

"Blahopřeji pracovníkům Technického muzea v Brně za vynikající podíl při renovaci technické památky v tak krásném hornáckém kraji. Svědčí o vztahu našeho státu ke své minulosti a také o tvůrčí síle našeho lidu. Děkuji všem a hodně úspěchů v další práci."

Dr. Švagera
nám. ministra kultury ČSR

"Připojujeme se slovy uznání ke stanovisku náměstka ministra kultury."

Josef Král
tajemník pro ideologickou práci
OV KSČ Hodonín

Dr. Vítězslav Volavý
ředitel ÚLU ve Strážnici

"Srdečné poděkování za obnovení objektu větrného mlýna".

František Hofr
vedoucí odboru kultury
ONV v Hodoníně

"Velmi si vážím Vaší práce. Odevzdali jste našemu lidu krásnou technickou památku, která dokumentuje tvůrčí schopnosti lidu Hornácka."

Dr. Václav Vlček
náměstek ředitele NTM Praha

Výrobna kamnářského zboží v Novém Veselí, okr. Žďár n. Sáz.

Při provádění krajinného výzkumu na okrese Žďár n. Sázavou obdrželi pracovníci TM některé důležité informace o dosud existujících výrobních objektech v tomto okrese. Při návštěvě městečka Nového Veselí (5,5 km jižně od Žďáru) byl navštíven objekt výroby keramického a kamnářského zboží, bývalé firmy Fr. Bělík. Výrobní prostory zaujímají dvě podlaží poloviny zděného domu čp. 102, bývalé palírny panského dvora, kam byla výroba přenesena v r. 1926 z jiného objektu v obci. Hrnčířská a keramická výroba má v kraji dlouholetou tradici. Hrnčířský cech byl v Novém Veselí založen roku 1755 a sdružoval 8 mistrů, z toho 5 místních. Lidová keramika se vyráběla až do počátku tohoto století a její výroba poskytovala obživu celé řadě místních rodin. Fr. Bělík a jeho předchůdce zachovávali původní výrobní techniky, i když sami absolvovali odbornou keramickou školu v Bechyni.

Výrobna je vybavena kompletním výrobním zařízením, které zahrnuje dvoupodlažní hrnčířskou pec, nožní hrnčířský kruh, ruční výtah, ruční lis, vyhřívací kamna, desítky sádrových forem, nejrůznějších nádob a náradí. V zaklenu-
tém přízemí je trojice bazénů sloužících k přípravě keramické hmoty potřebné pro výrobu zboží.

Záměrem TM je zařadit objekt jako technickou památku a doplnit jej expozicí zaniklé kamnářské a hrnčířské výroby, která byla v blízkém regionu Vysočiny typickou prací.

Ivančický viadukt

Dne 28. ledna t.r. uskutečnilo se v Technickém muzeu jednání o další existenci ivančického železničního viaduktu

Porady se zúčastnili zástupci VUT, ČSD a Technického muzea v Brně. Účastníci se jednoznačně vyjádřili pro to, aby po přeložení železniční tratě na nový most zůstal starý most jako historicky vzácná technická památka zachován a přijali následující doporučení.

"Železniční most na trati Brno - Znojmo, zkonstruovaný v letech 1868-70 navazuje svou konstrukcí i pojetím na konstrukce železničních mostů, typické pro 70. léta minulého století a je ojedinělou stavbou svého druhu v ČSSR, sloužící doposud svému účelu. Architektonické pojetí mostu, který má formu trámu, odpovídá charakteru krajiny a tvoří s ní harmonický celek. Je typickým představitelem zajímavého konstrukčního řešení nýtované příhradové konstrukce se zdvojenými diagonálami, dvojnásobně složitě a mnohokrátě staticky neurčité. Diagonály jsou v tomto provedení zatíženy poměrně malými osovými silami.

Dnešní provedení ocelových konstrukcí staveb tohoto druhu má již zcela jinou technologii, i když architektonické začlenění do rázu krajiny sleduje stejná hlediska. Dokladem toho je řešení nového železničního mostu, který nahradí dosavadní "vysloužilou" konstrukci.

Historická cena železničního mostu u Ivančic tkví především v ukázce techniky, která skýtá poučení nejen studentům odborných, středních a vysokých škol, ale i projektantům a konstruktérům ocelových konstrukcí. Konstrukce mostu je typickým představitelem spojitého, mnohokrátě staticky neurčitého příhradového nosníku, s jakým se setkáváme v učebnicích stavební mechaniky a který slouží jako aplikace pro vysvětlení základních výpočtářských metod při návrhu a řešení ocelových konstrukcí.

Nemenší historický význam má i skutečnost, že materiál ocelové konstrukce mostu byl vyroben dnes již historickým způsobem. Moderní hodnocení mechanických vlastností materiálu se podstatně liší od způsobu, prováděného před 100 lety. Proto srovnání některých, dříve nesledovaných mecha-

nických charakteristik materiálu se současnými požadavky a posouzení míry využití materiálu mostu po více než 100 letech nepřetržitém provozu je rovněž zdrojem zajímavých poznatků jak pro studenty, tak i pro konstruktéry.

Srovnání konstrukcí dnešních mostů s mostem u Ivančic, srovnání mechanických vlastností materiálů používaných pro tyto účely dnes a v minulosti dokumentuje názorně technický pokrok, rozvoj vědy, výzkumu a výroby a má z hlediska rozvoje společnosti nesmírný význam.

Z těchto důvodů se jeví vhodné zachovat i nadále ivančický železniční most jako historickou památku. Vzhledem k tomu, že dodnes slouží svému původnímu účelu, bylo by vhodné využít ho i po přeložení železniční tratě na nový most pro potřeby dopravy, a to jako lávku pro pěší, nebo pro lehký automobilový provoz, jako komunikaci pro blízkou rekreační chatařskou oblast.

Další údržba mostu, zejména ochrana proti korozi, může dát cenné poznatky institucím, jež se zabývají povrchovou ochranou, využijí-li možnosti podílet se na záchraně této v ČSSR ojedinělé stavby."

Na základě tohoto doporučení vstoupilo Technické muzeum v Brně oficiálně v jednání s ČSD, správou střední dráhy Olomouc o převzetí železničního mostu do správy Technického muzea v rámci našeho kulturně muzejního poslání. Pro VUT Brno, fakultu strojní bude k provádění zkoušek vzorků vyjmuta ještě během provozu po starém mostě tažná diagonála. Výměnu provede mostní odbor ČSD podle návrhu zpracovaného pro Technické muzeum v Brně projekcí a konstrukcí národního podniku VŽKG Ostrava.

Státní výzkumný ústav ochrany materiálu G.V. Akimova, resortní ústav federálního ministerstva hutnictví a strojírenství, Praha odpověděl na dotaz Technického muzea v Brně o možnosti spolupráce při údržbě ivančického viaduktu dopisem, z něhož vyjímáme:

"Vzhledem k technické zajímavosti uvedeného objektu a též k informacím, které můžeme získat při posuzování stavu jeho korozního marušení, přijímáme váš požadavek, abychom se zúčastnili prací při stanovení technických režimů jeho konzervace - údržby, resp. obnovení systému protikorozi ochrany. Podle našich představ bychom po dohodě s vámi v letošním roce provedli podrobnou prohlídku objektu a na tomto základě stanovili zásadní technickou koncepci jeho ochrany.

Po organizační stránce považujeme za nejschůdnější zařadit tuto práci do státního úkolu P-14-123-203, v jehož rámci se mimo jiné organizují a vyhodnocují průzkumy technických zařízení včetně ocelových konstrukcí."

Hodnotné doklady středověkého teplovzdušného topení na Moravě

Na území Moravy byly jednak při archeologických výzkumech, jednak při stavebních úpravách některých středověkých objektů odkryty části zařízení technického charakteru, které sloužily k vytápění vybraných budov, obvykle reprezentativního charakteru. Pomineme-li zbytky teplovzdušného topeniště (hypokaustu), odkrytého koncem dvacátých let při výzkumu římské stanice v Mušově, nalezneme ještě několik otopných zařízení podobného charakteru z období středověku. Tato zařízení, existující v různém stadiu poškození či částečně rozebraná nebo zničená výzkumem, dokládají pokročilou konstrukci a lze na nich sledovat vývoj vytápění. Jestliže otopné zařízení z Mušova patří do zařízení s nepřímým vytápením horkým vzduchem, který je z topeniště situovaného mimo budovu veden pod podlahu vytápěné místnosti, ostatní zatím známá zařízení patří k topeništím pro přímé vytápění, kdy ohřátý vzduch byl veden kanály přímo do vytápěných místností.

Patrně nejstaršími jsou pozůstatky pece s roštem o pěti valených cihelných pásech z biskupského hradu Melic

(okr. Vyškov), objevené starším výzkumem, které byly interpretovány teprve nedávno J.P. Michnou. Toto zařízení bylo stejně jako některá další vybaveno tepelným akumulátorem z balvanů umístěných nad cihelnými pásy topeniště.

Roku 1973 byl při stavebním průzkumu traktu bývalé kartouze v Brně-Králově Poli odkryt zbytek podobného zařízení, které však nebylo zcela prozkoumáno a dnes je skryto pod podlahou nově upravené místnosti. Důležitým nálezem je topeniště odkryté při úpravách státního zámku Vranov nad Dyjí. Zde se zachovala mohutná pec pod podlahou pozdněgotického paláce v předhradí zámku, sloužící patrně pro potřebu vytápění hradní lázně. Tento objekt je zachován a prozkoumán natolik, že bude částečně rekonstruován a zpřístupněn návštěvníkům zámku.

Dalším zajímavým objektem je renesanční otopné zařízení situované ve sklepení jižního křídla zámku ve Velkém Meziříčí. Pec vytápěla místnosti v horních patrech tohoto zámeckého traktu. Je vyzděna z cihel, stejně jako ostatní zmíněné pece, má oválný půdorys a je kupolovitě zaklenuta. Později byla upravena, rozdělena na dvě části a byla do ní instalována dvojice litinových válcových kamen. Také tato pec bude stavebně zajištěna.

KS SPPOP v Brně ve spolupráci s TM v Brně provádí dokumentaci a stavební zajištění těchto technicky zajímavých objektů, které zatím na území Moravy zůstaly mimo pozornost badatelů i ochrany státní památkové péče.